

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Russologica IV (2011)

Katarzyna Smyk

Każda droga dobra, co do ludzi prowadzi.

O przerośnych sensach drogi w polskich przysłowiaoh

Nowa droga życia, droga usłana różami, śmiertelną drogą jeżdżą do nieba – przysłowia wprost odnoszą do metaforycznych sensów drogi, która staje się figurą życia. Tym różnią się od współczesnych definicji słownikowych. Wyraz *droga*¹ ma bowiem w polszczyźnie wiele znaczeń, w tym w polszczyźnie ogólnej i gwarach – trzynaście odnoszących się do realnych przedmiotów i zjawisk: ‘pas ziemi łączący dwa punkty w terenie, służący komunikacji’, ‘szlak komunikacyjny’, ‘odległość, która dzieli kogoś od celu’, ‘podróż, wędrówka’ (Zgółkowa 1996: 290; Okoniowa 2003: 311); ‘grobla’, ‘ścieżka do pędzenia bydła’, ‘Mleczna Droga’, ‘główny nurt rzeki’, ‘skaza na tkaninie’, ‘przedziałek we włosach’, ‘kanał w piecu garncarskim’ (Okoniowa 2003: 308–311); znaczenie związane z fizyką ‘długość toru przebytego przez jakiś punkt’ oraz z socjolektem przestępców ‘kradzież w środkach komunikacji publicznej’ (Zgółkowa 1996: 293). Leksykografowie odnotowują jedno znaczenie przerośne: ‘sposób zachowania, postępowania, działania’ (Zgółkowa 1996: 292; Okoniowa 2003: 311). Na pewno zatem droga – z antropologicznego punktu widzenia – jest jednym z zasadniczych elementów doświadczonej przestrzeni, ale – do czego przekonują przysłowia – pozostaje jednym ze sposobów mówienia o doświadczeniu życia.

W celu wyeksplikowania przerośnych znaczeń *drogi* przeanalizowano reprezentatywny i jednolity materiał ponad 420 przysłów i wyrażeń przysłowiowych związanych z leksemem *droga*, zamieszczonych w *Nowej księdze przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich* pod redakcją J. Krzyżanowskiego (t. 1–4, Warszawa 1969–1978). W analizie tych prototypowych złożonych klisz (Piermiakow 1972: 35) wykorzystano metodologię kognitywną, zakładającą podmiotowe podejście do języka i kultury. Uwzględniono perspektywę poznawczą użytkowników języka i kultury, a dokładniej – perspektywę myślenia potocznego (Kwaśnica 1991: 33). Przysłowia są bowiem uważane wręcz za wykładniki „zdrowego rozsądku” (Hołowka 1986: 125)

¹ Leksem *droga* pojawił się w polszczyźnie prawdopodobnie w XIV wieku (Bańkowski 2000: 299). Pierwotnie znaczył ‘ryse’ i ‘bruzdę’ (Brückner 1993: 97). Zdaniem etymologów pochodzi on od starosłowiańskiego słowa **dorga*, które można wiązać z **derti* (starosłowiańskie, obecne dziś w *drzeć*) i które określało miejsce puste, wąskie, długie, służące do przejścia lub przejazdu a będące skutkiem „darcia” roślinności (Bańkowski 2000: 299).

i utrwalają cechy istotne dla społeczności językowej. Dla użytkowników polszczyzny są to: antropocentryzm, wartościowanie, perspektywa katolicka, przekonanie o zdeterminowaniu ludzkiego życia, pragmatyzm i realizm myślenia oraz racjonalność potoczna (Lewicki, Pajdzińska 1993: 321–325). Z tego powodu prezentowana analiza ma szansę rozwinąć wiedzę na temat socjokulturowo uwarunkowanej epistemologii potocznej, próbującej rekonstruować sposób, w jaki nosiciele polszczyzny i kultury polskiej doznają świata. Odbывается to poprzez rekonstrukcję zestawu kategorii językowo-kulturowych, za pomocą których użytkownicy przysłów i frazeologizmów opisują – czyli oswiają – życie i świat. Dlatego za cel artykułu przyjęto ustalenie, jak są uszczegółowione w przysłowiaich przenośne sensory drogi, na jakie kategorie w strukturze semantycznej pojęcia ludzkiego życia zwracają uwagę oraz co mówią o potocznej waloryzacji świata.

Przysłowia i wyrażenia przysłowiowe są tekstami wieloznacznymi i poddającymi się wieloaspektowej interpretacji (Piermiakow 1972: 35–48). Wynikiem analizy – na poziomie formalnym, treściowym i funkcjonalnym, w perspektywie komunikacyjnej – przysłów z leksemem *droga* jest lista ponad 100 ogólniejszych sensów związanych z różnymi aspektami ludzkiego życia. Można je pogrupować w następujące kategorie:

1. Droga jako metafora przebiegu i cech ludzkiego życia;
2. Droga w metaforach wyboru: wolność czy determinacja;
3. Droga jako metafora sposobu postępowania człowieka;
4. Zasady, którymi ludzie kierują się w życiu;
5. Droga w metaforach charakteru człowieka;
6. Człowiek w społeczeństwie: razem czy osobno;
7. Człowiek w kontakcie z człowiekiem;
8. Człowiek w kontakcie z sacrum.

Wskazane zakresy treści są bogato wypełnione szczegółowymi sensami, które układają się na niższych poziomach w pogłębioną strukturę, co pokażę na wybranym przykładzie².

Człowiek w kontakcie z człowiekiem

1. Przysłowia z leksemem *droga* pokazują najpierw, że w naszym systemie wartości wysoko lokowany jest kontakt człowieka z człowiekiem: *Każda droga dobra, co do ludzi prowadzi* droga²⁰.³ Jednakże, kontakt z człowiekiem wymaga czasu, dlatego gdy nasze sprawy stają się pierwszoplanowe, wówczas ludzie przestają być dla nas istotni, co dokumentuje przysłowie: *Komu pilno w drogę, nie pyta, aż się towarzysz trafi* droga²³.

Przysłowia utrwalają kilka **typów kontaktów międzyludzkich** i ich waloryzację:

² Dalsza część artykułu powstała w wyniku analizy 92 przysłów i wyrażen przysłowiowych z leksemem *droga*.

³ W związku z tym, że wszystkie cytowane przysłowia pochodzą z jednego źródła, każde opatrzone skrótem wskazującym miejsce jego publikacji w tomach *Nowej księgi przysłów...* (Krzyżanowski 1969–1978).

a) pomoc, wzajemność i wdzięczność:

- ludzie pomagają sobie nawzajem, gdy są o to poproszeni: *Każda droga leży na końcu języka* język41a;
- niekiedy chcą być proszeni i wtedy przeszkodą w kontaktach jest duma: *Taka tobie droga do mnie, jak mnie do ciebie* droga42; *Jedna droga z Krakowa do Warszawy, która z Warszawy do Krakowa* droga42a;
- niekiedy też odmawiają pomocy: *Dać komu krzyżyk na drogę* krzyż2. Ten frazeologizm odwołuje się do zwyczaju kładzenia znaku krzyża na podróżnika przez osobę żegnającą, jednakże uległ także odsemantyzowaniu i obrósł znaczeniami sugerującymi – na zasadzie ironii – również odcięcie się i dystansowanie, w tym – odmówienie pomocy⁴;
- woła, by inni nic od nich nie chcieli, a oni pozostali samowystarczalni, gdyż otrzymane wsparcie zobowiązuje potem do wzajemności: *Bodaj się nasi krewni dobrze mieli, a my do nich drogi nie wiedzieli mieć*¹; *Bodaj się nasi krewni dobrze mieli, żeby do nas drogi nie wiedzieli mieć*¹;
- ludzie są niewdzięczni: *Nie było trzeba psu drogi pokazywać* pies157. Niemal we wszystkich kulturach nazwanie kogoś psem jest poniżającą obelgą, gdyż pies – symbol o wielu ambiwalentnych sensach – oznacza też podłość (Oesterreicher-Mollwo 1992: 122);

b) nieprzychylność:

- czasami człowiekowi chce przeszkodzić i przeszkadza w osiągnięciu celu: *Stawać komuś na drodze* droga46b; *Nie leż babie w drogę, kiedy placki piecze, bo cię albo pokąsa, albo też się wściecze* baba116;
- ludzie mogą zaszkodzić w realizacji planów, dlatego lepiej nie mówić o nich nikomu: *Drogi nie oznajmuj, rady nieznacznie używaj, tajemnice pisane a pieniądze mądrze chowaj, chceszli bezpieczeń być* droga15; *Gdzie jedziesz i po co, w drodze nie mów nikomu, jeśli chcesz wrócić do domu* jechać5. Zauważamy tu nakaz milczenia w celu zabezpieczenia sobie bezpieczeństwa w drodze. Przypomina to semantykę milczenia obrzędowego, które jest warunkiem szczęśliwego powrotu z zaświatów, co utrwalają takie werbalne i niewerbalne teksty kultury tradycyjnej, jak wyprawa w noc świętojańską po kwiat paproci, wyprawa po wodę w Wigilię czy Wielkanoc, grzybobranie, zbieranie ziół czy inne praktyki medycyny ludowej, sytuacje wróżenia itp. (m.in. Kowalski 2007: 71);
- zdarza się, że ludzie źle życzą bliźniemu, w czym widać wiarę w magiczną moc słowa (Engelking 2000): *Masz krzyż na drogę, złam rękę i nogę* krzyż2c; *Bodaj że mu droga zarosła* droga7c; *Bodajeś na równej drodze kark skręcił kark*¹. W tej grupie mieści się też przysłowie *Idź do licha na suche lasy, na gęste bory, na rozstajne drogi* diabeł80e, czyli w przestrzeń nieludzką, demoniczną, groźną, gdzie rządzą siły diabelskie (Kowalski 2000: 493). Zaś w przysłowiu *Bodaj ci każdą drogę wilki zastępowały* wilk4 odnajdujemy wierzenie w wilka jako zwierzę diabelskie (Oesterreicher-Mollwo 1992: 176–177). Zaprezentowany materiał daje się zinterpretować przeciwnie: jako dobre życzenie, gdy przywołamy znane kulturze tradycyjnej

---

⁴ Por. związek frazeologiczny *położyć, postawić krzyżyk na kimś, na czymś* o znaczeniu „zrezygnować z kogoś, z czegoś, uznać coś za stracone, nie warte zachodu” (Bąba, Liberek 2001: 325), gdzie również widzimy negatywne znaczenie przypisywane gestowi kładzenia na kimś krzyżyka.

- zjawisko rzekomych złych życzeń, które mają przynieść odwrotny skutek: los po takich słowach ma zapewnić szczęście i odwrócić wszelkiego pecha;
- człowiek wykorzystuje człowieka, nie zważając, że robi mu krzywdę, co dokumentują przysłowia o kradzieżach: *Zawždy prześpieczen ubogi, Nikt mu nie zasiądzie drogi ubogi*41a; *Najprędzej stanie u celu ubogi, bo mu rabuś nie zastąpi drogi ubogi*4a;
  - niektórzy mają na innych zły wpływ i zachęcają ich do nieprawości: *Sprowadzić z prostej drogi droga*38; *A nie zwódź z drogi nikogo droga*38a; *Abyś z gościńca ubitego zwieść się nie dawał droga*38a, gdzie prosta, główna droga jest waloryzowana dodatnio;

c) ludzie wywyższają się nad innych: *Na bok wszyscy, bo jedzie jedyn!* droga31h. Przysłowie zaś *Głupiemu trzeba z drogi ustąpić głupi*140a mówi ironicznie o tym, który nie chce ustępować, co presuponuje, że ten drugi uważa się za mądrego, czyli lepszego;

- kto zadziera nosa, ten jest źle oceniany, jak pokazują leksemy *plewa* oraz *gówno* w przysłowiaach: *Na bok, śmieci, bo plewa leci droga*31k; *Na bok, żaby, gówno jedzie droga*31l.

Podsumowując tę część analizy, można powiedzieć, że zrekonstruowany obraz nie przedstawia się zbyt optymistycznie. Więcej tu ostrożności względem bliźniego i niechęci do ludzi niż szczerego kontaktu i rzeczywistego otwarcia dla więzi.

2. Szerzej notowaną w przysłowiaach formą relacji międzyludzkich jest **otwarty konflikt**. Można zaobserwować kilka jego faz i strategii zażegnania:

a) intencjonalne otwarte wchodzenie w konflikt: *W drogę nie wchodzi nikomu, lecz nie każdemu schodź z drogi droga*46c; *Zaszedł mu drogę droga*46a; *Wchodzić komuś w drogę droga*46; *Włazi w drogę droga*46a;

- niektórzy opierają kontakty z ludźmi na pozornej (np. indyk nie bodzie) demonstracji siły i groźbie, o czym świadczą metafory wojny (*wrogi, nieprzyjaciel*) i agresji fizycznej (*pobodzie*, wjechanie między nogi) w przysłowiaach: *Na bok wrogi! Nie przechodźcie nam drogi droga*31e; *Co na drodze, to nieprzyjaciel droga*3; *Hej, z drogi narodzie, bo cię jendor pobodzie droga*31b; *Na bok z drogi, bo wjadym miyndzy nogi!* droga31i;
- są tacy, którzy z każdym się pokłócą, każdego zaczepią: *Stara panna i z kamieniami na drodze się wadzi panna*76; *On ani psu na drodze nie da spokoju pies*198;
- są tacy, którzy spory czynią głównym zajęciem w życiu: *Dwie najkrótsze drogi przyjscia do ostatniego ubóstwa: prawo częste i budowania ubóstwo*2;
- ci, którzy trzymają ze sobą, są sobie równi i nie kłócą się: *Kruk krukowi oka nie wykole, wilk wilkowi drogi nie zajdzie kruk*8d. W tym przysłowiu kruka i wilka łączy to, że w wielu kulturach są zwierzętami nieczystymi, złymi omenami, przy czym kruk zapowiada chorobę, wojnę i śmierć, zaś wilk pozostaje zwierzęciem diabelskim i nieczystym (Oesterreicher-Mollwo 1992: 74–75; 176–177);

b) strategie zażegnania konfliktu:

- rozwiązaniem sporu jest rozkaz zakładający wyłącznie bezwarunkowe zaspokojeniu żądań jednej strony: *Z drogi, śledzie, bo kielbasa jedzie droga*31g; *Z drogi śledzie, bo szczupak jedzie droga*31g; *Na bok, bo jedzie prawok droga*31h ‘grzyb prawdziwek’; *Na bok śledzie, bo rybak jedzie droga*31g;

- przysłowia uczą, że dobrą strategią jest unikanie sporów: *Woli nie wchodzić w drogę* droga46a; *Nikomiu w drogę nie włązi* droga46a;
- uczą, by nie wszczynać ich: *Nie napastuj psa na drodze, to cię nie użre* pies188; *Nie zaczepiaj psa na drodze* pies188;
- unikać kogoś, z kim kontakt zagraża konfliktem: *Kto ma nóż umyty, temu trzeba z drogi ustąpić nóż*10; *Zejść komu z drogi* droga52;
- w sytuacji sporu, jako najlepszą strategię rozpoznano ustępowanie, które jest kwalifikowane jako cecha człowieka mądrego: *Głupiemu trzeba z drogi ustąpić głupi*140a; *Dobry człowiek i psu wyjdzie z drogi* pies7b;
- ironiczne traktowanie tych, którym się ustępuje (nazywani *grochowiną, plewą, indorem, gównem*), obrazuje triumf mądrzejszego-ustępującego: *Na bok, szumowina, bo idzie grochowina* droga31d; *Hej, z drogi narodzi, bo cię jendor pobodzie* droga31b; *Na bok, śmieci, bo plewa leci* droga31k; *Na bok, żaby, gówno jedzie* droga31l;

c) niekiedy, choć rzadko, dochodzi do porozumienia: *Aha! tędy droga* droga44a i *Tędy droga do lasu* droga44 w sensie 'o to chodzi';

d) przysłowia notują też irytację w sytuacji braku wpływu na drugiego człowieka: *Idź do czarta, droga ci nie zawarta* czart13. Ta klątwa, u której podłoża leży wiara w magiczną moc słowa (Engelking 2000), pokazuje, że ci, którzy nie dają się przekonać do naszych racji, mogą liczyć jedynie na sekowanie i skonfliktowanie z nami.

3. W relacji z drugim człowiekiem zaznacza się tendencja do **oceniań jego postawy**:

a) ocena pozytywna, którą widać w jednym tylko przysłowiu: *Mądry, kto nim noc zapadnie, z krzywej drogi na prostą przypadnie* mądry71;

b) ocena negatywna, notowana szerzej:

- wyrażona wprost przez leksemy *zły, krzywy, nie-prawy*: *Jest na złej drodze* droga47; *Wejść na złą drogę* droga47; *Szli krzywymi drogami* droga26a; *Zszedł z prawej drogi* droga38b;
- ocena systemu wartości lub sposobu postępowania (stopień religijności, wysługiwanie się innymi, pijaństwo, oszustwo, złodziejstwo, skąpstwo, lenistwo): *Kto nie myśli o Bodze, jest na straconej drodze* Bóg310; *Zła to droga przez cudze podwórze do własnej stodoły* droga53; *Byłby już dawno w niebie, ale – pragnąc srodze – żadnej nie mija karczmy na zbawienia drodze* karczma12; *Kłamca a złodziej jedną drogą chodzą* złodziej48d (*dwaj bracia*); *Złodziej a dziewczka* [' prostytutka'] *to jedną drogą chodzą* złodziej52; *Skąpy a chciwy jedną drogą idzie* skąpy15; *Próżnowanie do piekła drogę prostą ściele* próżnowanie6g;
- szydzenie z negatywnie ocenianych: *Czyś waćpan czasami dendery nie uszczknąłś po drodze* blekot, co oznacza 'oszalał'; *Chlubny, że wszystko umie i przenika, A sam na prostej drodze się potyka* droga18a;

c) ocena staje się podstawą do decyzji o postawie względem drugiego człowieka, zwłaszcza o unikaniu kontaktu (*mijaj, nie pytaj, nie jedź z tym a tym*): *Mijaj w drodze z wizytą murowany komin komin*6; *Ślepego o drogę, głupiego o radę nie pytaj* ślepy16; *Nie jedź w drogę z Żydem nieznanym, rozpustną kobietą, pijakiem i włóczęgą, bo pożałujesz* Żyd114;

d) wzajemne napominanie się poświadcza, że czujemy prawo do wskazywania błędów innych: *Nie tędy droga* droga44b; *Nie tędy droga do Pana Boga* droga44b; *Nie umiesz wyjść prostą drogą* droga26b; *Nie bądźże jako pień przy drodze nikomu niepożyteczny* stać65a;

e) uchylenie się od oceny postawy bliźniego i akceptacja ludzkiej wolności: *Każdemu droga wolna* droga48a 'każdy może postępować jak chce'; *Wolna przed się droga* droga48a.

4. Przysłowia wskazują kategorię postaci, z którymi **warto utrzymywać kontakt**. Wśród nich zauważymy postaci ze świata boskiego i ludzkiego:

a) warto mieć dobre relacje z Bogiem: *Bez Boga niemiła droga* Bóg10; *Zacznij z Bogiem, bo bez Boga niepewna każda droga* Bóg10; *Bez Boga ciężka droga* Bóg10;

b) lżej w życiu z kimś ukochanym u boku: *Przy swej niebodze dobrze i w drodze nieboga*4;

c) wartością jest człowiek kontaktowy: *Rozmowa gdy jest ucieszna, droga przy niej śpieszna* rozmowa3; *Rozmowa gdy wesoła, droga przy niej bardzo śpieszna* rozmowa3a; *Rozmowa skraca drogę* rozmowa3b; *Towarzysz w drodze mowny stoi za wózek smarowny towarzysze*6;

d) istnieje kategoria postaci, które wspierają nas (*Słać komu drogę do czego* droga13) i są pośrednikami w kontakcie z „kimś ważnym”, do kogo warto „szukać dojścia”:

– święci: *Taka droga do Pana Boga, jak do wszystkich świętych* Bóg471; *Najpewniejsza droga, jak to mówią Polacy, przez świętych do Boga* święty22c;

– sprzymierzeńcy (sługi): *Przez świętych do Boga, a przez sług do pana droga każdemu, jak mówią, usłana* święty22b.

5. Z kim unikać kontaktów:

– unikać złych ludzi: *Lepiej psa na drodze napaść niż złego człowieka* człowiek127;

– unikać ludzi o złej reputacji: *Nie jedź w drogę z Żydem nieznanym, rozpustną kobietą, pijakiem i włóczęgą, bo pożałujesz* Żyd114; *Wóz nierządny, woźnica opity, jazda z wieczora radzi przyczynią drogi wóz*28; *Pijanym trzeba z drogi ustąpić* pijak34c.

Wnioski

W zebranych przysłowiaach uwidaczniają się kategorie językowo-kulturowe, charakterystyczne dla struktury kognitywnej pojęcia drogi. Stają się one podstawą metaforyzacji i służą do opisu życia. Można te kategorie ująć w tabelę, uwzględniającą waloryzację dobry : zły, którą ujawniły przysłowia i która jest zasadnicza dla potocznego obrazu świata.

kategorie		waloryzacja		
		pozytywna	negatywna	neutralna
cel drogi		człowiek; niebo; Pan Bóg; wszyscy święci	przestrzeń nieludzka (demoniczna); czart; lichy; piekło; krewny	miasto, np. Warszawa, Kraków
typy dróg		gościniec	rozstaje; droga przez cudze podwórze	
cechy drogi	kształt	prosta	krzywa	
	nawierzchnia	równa; ubita		
	długość	krótka	długa	
	kierunek	zgodny z celem (tędy droga); w tę i z powrotem	błądny (nie tędy droga)	
	stopień trudności	wyściełana	ciężka; niemiła	
	stopień otwarcia	otwarta	zarosła; zamknięta	
czas drogi	długość czasu	szybka	długa	
	pora drogi	dzień	wieczór i noc	
obiekty na drodze	rośliny		gęstwa roślinna (zarasta drogę); grochovina; dendera; prawdziwek; pień	
	zwierzęta		pies; wilk; żaby; indyk; śledzie; szczupak	
	przedmioty		śmieci; plewa; gówno; kamień; kiełbasa; nóż	
	budynki		karczma; bogaty dom	
postaci spotykane w drodze	ludzie na drodze	ubogi; mądry; dobry człowiek	złodziej; kłamca; prostytutka; szumowina; człowiek z nożem skąpy; chciwy; leniwy; głupi; naiwny; wróg; nieprzyjaciół; duża grupa; stara panna; rybak; ślepy	
	postaci ze świata sacrum	Bóg; święci		
towarzysze drogi		Bóg; ukochana	nieznajomy; Żyd; prostytutka; pijak; włóczęga; pijany woźnica	

działanie na / w drodze	sposób przemieszczania się		lot	jazda; chodzenie
	w interakcji	błogosławierstwo na drogę; ścielenie komuś drogi czymś; pokazywanie drogi pytającemu; ustępowanie z drogi; niewchodzenie w drogę; szukanie sprzymierzeńców	przeszkadzanie komuś w drodze (stawanie, zastępowanie drogi, wchodzenie w drogę); bodzenie; zderzenie; klótnia; niepokojenie, napastowanie, zaczepianie kogoś; schodzenie z drogi wszystkim bez wyjątku	
	wyбір drogi	szukanie / znalezienie najlepszej drogi; mijanie potencjalnych zagrożeń	niemijanie ewidentnych zagrożeń	
	stopień pewności co do wyboru drogi	droga pewna	droga niepewna	
	czynności w drodze	rozmowa	zbieranie roślin	
zdarzenia na / w drodze		spotkanie człowieka, który jest pomocny.	wypadek (skręcenie karku, złamanie ręki i nogi); potknięcie się; kradzież; zwiedzenie z drogi; pogryzienie przez psa	
słowa w drodze		pytanie o drogę; milczenie na temat swoich planów	złorzeczenie i przeklinanie; domaganie się wolnej drogi	
transformacje drogi		skracanie drogi	wydłużanie drogi	

Odtwarzając ujętych w kategorię zjawisk i doświadczeń, wydobywając właściwości uwypuklone, pomniejszone lub ukryte (Lakoff, Johnson 1988: 190), zyskujemy wgląd w aktywny proces poznawczy (Kalisz 1994: 70), jaki był przez pokolenia i jest współcześnie udziałem nosicieli polszczyzny i kultury polskiej. Proces poznawania i kategoryzowania doświadczeń życia człowieka, ujętych w przysłowia z leksemem *droga*, podkreśla, że według Polaków kontakt z drugim człowiekiem jest trudny, obciążony brakiem zaufania i wysokim prawdopodobieństwem urazu. Kojarzy się z ciągłym negocjowaniem stanowisk i z konfliktem. Nieustannie poddajemy ocenie i jesteśmy jej poddawani, gdyż to ma pomagać umiejętnie dobierać znajomych. Odwołujemy się do najwyższej instancji – Boga, który nie zawodzi. Tak człowiek spełnia swoją nadrzędną potrzebę: sprawia, by przejście przez życie stawało się lżejsze.

Literatura

- Bańkowski A., 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa.
- Bąba S., Liberek J., 2001, *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*, Warszawa.
- Brückner A., 1993, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- Engelking A., 2000, *Kłątwa. Rzecz o ludowej magii słowa*, Wrocław.
- Hołówka T., 1986, *Myślenie potoczne. Heterogeniczność zdrowego rozsądku*, przedmową opatrzył M. Czerwiński, Warszawa.
- Kalisz R., 1994, *Teoretyczne podstawy językoznawstwa kognitywnego*, [w:] H. Kardela (red.), *Podstawy gramatyki kognitywnej*, Warszawa, s. 65–76.
- Kowalski P., 2007, *Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Warszawa.
- Krzyżanowski J. (red.), 1969–1978, *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich*, t. 1–4, Warszawa.
- Kwaśnica R., 1991, *Rzeczywistość jako byt sensu. Teza o językowym tworzeniu rzeczywistości*, [w:] J. Anusiewicz, J. Bartmiński (red.), *Język a Kultura*, t. 1: *Podstawowe pojęcia i problemy*, Wrocław, s. 31–60.
- Lakoff G., Johnson M., 1988, *Metafory w naszym życiu*, tłum. T. Krzeszowski, Warszawa.
- Lewicki A.M., Pajdzińska A., 1993, *Frazeologia*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Wrocław, s. 307–326.
- Oesterreicher-Mollwo M. (red.), 1992, *Leksykon symboli*, przełożył J. Prokopiuk, Warszawa.
- Okoniowa J. (red.), 2003, *Słownik gwar polskich*, t. VI, z. 3 (18), Kraków.
- Piermiakow G.L., 1972, *Przysłowia i zwroty przysłowiowe*, „Literatura Ludowa”, nr 1, s. 35–48.
- Zgółkowa H. (red.), 1996, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 9, Poznań.

Каждая дорога хороша, которая к людям ведет. О переносных смыслах дороги в польских пословицах

Резюме

Пословицы с лексемой *droga* составляют метафорический смысл дороги, которая становится фигурой жизни. Результатом исследований свыше 400 пословиц является список больше 100 обобщенных смыслов связанных с разными проявлениями человеческого бытия. Они укладываются в следующие категории: дорога как метафора протекания и черт человеческой жизни; дорога в метафорах выбора; дорога как метафора способа поведения человека; принципы, которыми сопровождаются люди в жизни; дорога в метафорах характера человека; человек в обществе; человек в столкновении с сакрум и человек в столкновении с другим человеком. Автор сосредоточилась на последней, реконструируя когнитивную структуру воображения о дороге, образ межчеловеческих отношений, как и антропоцентрическую, обиходную валоризацию мира и человеческого опыта.